

Zem lupas augstākā izglītība

Augstākās izglītības joma pēdējā laikā nevar sūdzēties par pozitīvas vai negatīvas - tomēr uzmanības trūkumu. Nupat jūnija vidū Saeima puda konceptuālu atbalstu pretrunīgi vērtētajiem grozījumiem Augstskolu likumā, oponentiem drūmākās bažas saistot ar apdraudējumu šo izglītības iestāžu autonomijai. Gandrīz ap to pašu laiku Izglītības un zinātnes ministrija (IZM) nākusi klajā ar sen gaidī-

tu, tomēr vienlaikus daudznozīmīgi interpretējamu izglītības politikas plānošanas instrumentu - "Absolventu monitoringu" jeb ieceri turpmāk ik gadu apkopot datus par visu līmeņu augstākās izglītības programmu beidzēju karjeras sekmēm un saņemtā atalgojuma dinamiku. Pats par sevi tas neapšaubāmi ir apsveicams solis, bet vai tikpat viennozīmīgi ir tulkojami dati, kas iegūti jau pirmajā šādā monitoringā?

Ne viss ir zelts, kas spīd

Uz nepieciešamību sekot mācību iestāžu absolventu profesionālajām gaitām Latvijas Banka (LB) līdz šim norādījusi vairākkārt, atzīmē ekonomists **Oļegs Krasnopjorovs**, paužot pārliecību - šādi objektīvi dati nepieciešami gan reflektantiem nākotnes karjeras ieskicēšanā, gan valsts iestādēm, izvērtējot studiju kvalitāti jau kādā konkrētā augstskolā, studiju programmā un apakšprogrammā. "Absolventu monitoringa viena gada datu publikācija vērtējama kā pirmais solis šajā virzienā," pirmo iespaidu par iesākto monitoringu rezumē LB eksperts, mudinot nodalīt, ko tiešām var secināt un kādus slēdzienus tomēr vēl nevar izdarīt pēc pirmajiem datiem.

Monitoringa pierādījis jau iepriekš zināmo sakarību - jebkuras augstākās izglītības iegūšana nepārprotami paaugstina ienākumus un mazina bezdarba risku. Jau pirmajā gadā pēc bakalaura programmas absolvēšanas absolventu vidējā alga pārsniedza Latvijas vidējo rādītāju. Monitoringa datus jau iespējams identificēt arī kādu noteiktu iestāžu nekvalitatīvas studiju programmas. "Latvijā ir gan labas augstskolas, gan arī bezkaunīgas diplomu kaltuves, kurās studiju prasības noteiktas tik zemu, ka ikviens var bez īpašām pūlēm iegūt diplomu. Šādas "studijas" diemžēl neatbilst darba tirgū nepieciešamās prasmes. Tieši iegūtajām zināšanām un prasmēm ir ietekme uz karjeru un ienākumiem, nevis papīrtīm, kas visās augstskolās izskatās līdzīgi." Nepatīkami to dzirdēt ir Cēsu patriotiem, tomēr līdzās monitoringa

rezultātiem LB eksperts norāda uz vēl vienu vērtīgu informācijas avotu - augstāko izglītības iestāžu akreditācijas ziņojumiem -, no kuriem izriet divi reģionālajām filiālēm nelabvēlīgi secinājumi: mazajās iestādēs iegūtā izglītība ir sliktāka nekā lielajās, un izglītības kvalitāte filiālēs arīdžan ir sliktāka nekā augstskolu centrālajās fakultātēs.

Pretēji IZM attāli paustajam LB ekonomists atturas no secinājumiem par jauno speciālistu pārprodukciju sociālo zinātņu, komerczinātņu un tiesību jomā. Tieši sociālo zinātņu joma vēsturiski iepatikas gan diplomu kaltuvēm (salīdzinoši zemas studiju izmaksas), gan arī "slinkākajiem" skolēniem. "Ir tikai loģiski, ka mazāk uzcītīgiem jauniešiem, kuri turklāt ieguvuši nekvalitatīvu "augstāko izglītību", ir salīdzinoši lielāka bezdarba iespējamība," norāda ekonomists. Tāds pats secinājums attiecas uz humanitārās zinātnes un mākslas programmām - arī tur absolventu vidū ir augsts bezdarbs. "Ja skolēns tajās iestāžās tikai tāpēc, ka tur var studēt budžetā un "nav matemātikas", tad viņam ir visai liela iespēja papildināt šīs studiju jomas drūmo statistiku." Tomēr, viņaprāt, tas nenozīmē, ka Latvijā nav pieprasījuma pēc nākotnes Gido Kokariem un Džemmām Skulmēm. "Latvijas sabiedrība un valsts kopumā būtiski zaudēs no tā, ja jauni un talantīgi mākslinieki spiedīs sevi studēt nevis kordziedāšanu vai vizuālo mākslu, bet IT un fiziku," pārliecināts ir LB eksperts.

Eksperta ieteikumi vidusskolu beidzējiem:

LB ekonomists O.Krasnopjorovs topošajiem studentiem noteikti iesaka iepazīties ar publiski pieejamajiem absolventu monitoringa rādītājiem, tomēr analizēt tos tikpat kritiski kā jebkuru citu informācijas avotu:

■ Studiju joma jāizvēlas pēc paša interesēm un dotībām. Tiešām nav jēgas studēt netīkamas disciplīnas tikai tāpēc, ka valstī tiek prognozēts darba pieprasījums šajā jomā. "Līdzšinējā pieredze rāda, ka darba tirgus ilgtermiņa prognozes ir visai neprecīzas un var ātri mainīties," atzīst O.Krasnopjorovs, vēl pieminot - tikpat grūti ir paredzēt arī tehniskā progresa ātrumu un virzienu.

■ Ir vērts izvēlēties studijas lielajās mācību iestādēs un programmās, kā arī centrālajās fakultātēs. Mazajās iestā-

dēs un filiālēs studiju kvalitāte var būt sliktāka resursu nepietiekamības dēļ. Īstermiņā tas var nozīmēt "vieglākas" studijas, bet ilgtermiņā - tiešām salīdzinoši zemākus ienākumus un lielāku bezdarba risku.

■ Atceries - IZM publicētie atalgojuma dati ir tikai vidējais rādītājs visā studiju tematiskajā jomā. "Nav garantijas, ka tieši tavas izvēlētas apakšprogrammas kvalitāte ir tikpat augsta kā visai studiju tematiskajai jomai, par kuru ir apkopot dati," pārdomās dalās LB eksperts, vērsot uzmanību, ka studiju saturs mēdz ļoti būtiski atšķirties gan vienas augstskolas, gan studiju tematiskās jomas ietvaros.

■ Ja izvēlētajā mācību iestādē absolventiem ir būtiski augstāks bezdarbs un zemāki ienākumi nekā pārējo mācību iestāžu līdzīgo studiju programmu absolventiem, tas nūdien var par kaut ko liecināt - vai nu par studiju sliktu kvalitāti, vai par reflektantu vāju sagatavotību, vai arī par abiem šiem faktoriem kopā.

Mēģinājums salāgot intereses ar darba tirgus prasībām

Absolventu monitoringa ir sadarbībā ar Centrālās statistikas pārvaldi īstenots darba gaitu informācijas apkopojums par dažāda līmeņa augstākās izglītības - koledžu, bakalaura, maģistra, kā arī doktora - programmu beidzējiem gadu pēc attiecīgo izglītības dokumenta saņemšanas. Patlaban pirmie publiskoti rezultāti par 2017.gada absolventiem - par to, kā viņiem gadu pēc *alma mater* izdevies iekārtoties darbā un kādi ir šo absolventu ikmēneša ienākumi.

Analizējot datus, IZM ir nākusī pie vairākiem būtiskiem secinājumiem, rezumējot, ka šie dati vēlreiz "apliecina pārmaiņu nepieciešamību augstākajā izglītībā". Nozāres politika jāveido mērķtiecīgāk, jo gan lielā institūciju, gan studiju programmu fragmentācija dažās jomās radot speciālistu pārprodukciju. Tas savukārt palielina jauniešu bezdarbu, kā arī mazina jauno speciālistu iespējas strādāt atbilstoši kvalifikācijai. Izglītības un zinātnes ministre Ilga Šuplinska jau norādījusi, ka monitoringa dati tiks izmantoti, plānojot nozāres reformas, tostarp arī valsts budžeta piešķiršanu augstskolām. "Vienlaikus tie noteikti palīdzēs jauniešiem izdarīt labāko izvēli, samērojot savas intereses un talantus ar reālajām darba tirgus vajadzībām," preses konference žurnālistiem puda minis-

tre.

Kādas tad ir jauno speciālistu nodarbinātības tendences? Gandrīz ceturta daļa attiecīgā gada absolventu studējuši sociālo zinātņu, komerczinātņu un tiesību jomu. Vienlaikus IZM atgādina, ka Ekonomikas ministrijas vidēja un ilgtermiņa prognozes liecina - jau 2022.gadā speciālistu pārpalikums sociālo zinātņu jomās būtiski palielināsies, turpretī nozīmīgi trūks dabaszinātņu, informācijas un komunikācijas tehnoloģiju un inženierzinātņu speciālistu. Jau pirmā monitoringa rezultāti apstiprinot, ka populārākajās studiju jomās, kurās piedāvājums ir krievni augstāks par darba tirgus pieprasījumu, absolventu vidū vē-

rojams augstāks bezdarba līmenis, kā arī strādājošie biežāk ieņem zemākas kvalifikācijas amatus. Ministrija arī vērs uzmanību, ka 75% privāto augstākās izglītības institūciju absolventi studējuši tieši šajās populārākajās - sociālo, komerczinātņu un tiesību jomā.

Tiesa, šī paša monitoringa dati liecina, ka gandrīz četras piektdaļas 2017.gada absolventu studijas noslēguši kādā no valsts augstskolām vai koledžām, turklāt puse no visiem tā gada absolventiem pārstāvēja kādu no četrām lielajām valsts universitātēm. Tikai aptuveni piektā daļa 2017.gada absolventu izglītību smēlušies privātā iestādē. □

UZZIŅAI

Apkopotie dati atklājuši arī salīdzinoši bēdīgu ainu gadā doktora grādu ieguvēju skaita ziņā, taču par ministrijas plāniem jauna doktorantūras modeļa ieviešanā "Druvā" pastāstīsim citreiz.

2017.gads:

- 53 augstākās izglītības iestādes absolvējuši 14,3 tūkstoši dažādu jomu jaunie speciālisti.
- Gadu pēc absolvēšanas (2018.gadā) - 81% absolventu bija nodarbināti.
- Vidējie ienākumi 2017.gada absolventiem bijuši par 22% augstāki nekā 2018.gada vidējā alga visā valstī.

Piesaistīt, nevis biedēt

Lai gan padziļināti iepazīties ar pirmā absolventu monitoringa datiem līdz mūsu sarunas brīdim vēl nebija iznācis nevienam no Cēsis esošo augstskolu filiāļu vadītājiem, viņi neliedza savu redzējumu.

Biznesa augstskola "Turība", kas pārstāv augstākās izglītības iestāžu privāto sektoru, vienmēr sevi pozicionējusi kā topa augstskolu darba devēju skatījumā. Iestādes Cēsu filiāles vadītāja Gita Janševica atkārtoti

uzsver, ka šajā augstskolā akcents likts uz praktiskajām iemaņām konkrētajā specialitātē. Liela daļa "Turības" studentu ir strādājoši cilvēki, bet gan studiju laikā, gan pēc tam mācību un darba joma var šķietami nesakrist. "Pēdējo gadu bija ļoti liels pieprasījums tiesību zinātnēm, tās arī ir vajadzīgas gandrīz it visur," stāsta G.Janševica, pieminot, ka šāda izglītība ir nodēvēta gan pašvaldību, gan policijas darbiniekiem, kādi ne mazums gadās studentu rindās. Taču ministrijas piedāvāto absolventu nodarbinātības situācijas apkopojumu "Turības" Cēsu filiāles vadītāja atzīst kā vērtīgu faktu materiālu, lai gan valsts, gan augstskolas, gan arī topošie studenti varētu izvērst savu analīzi un pieņemt kādu noteiktu "jā" vai "nē". G.Janševica kā saimnieciski pareizu risinājumu vērtē valsts (un arī pašvaldību vai uzņēmumu) finansiālo atbalstu nepieciešamākajās specialitātēs apmaiņā pret studenta gatavību pēc absolvēšanas noteiktu laiku strādāt valsts labā.

Rīgas Tehniskās universitātes (RTU) Cēsu studiju un zinātnes centra vadītājs Armands Sīlītis pēc savas pieredzes un novērojumiem puda pārliecību, ka pirmajā gadā pēc jebkuras programmas absolvēšanas nav

iespējams ko objektīvi secināt. "Daļa studentu īsi pēc vienas izglītības pakāpes iegūšanas steidz pieteikties nākamajai," teic A.Sīlītis, norādot, ka bieži tādos gadījumos tiek meklētas peļņas iespējas arī ārpus mācībām. Taču nepilna laika darbs, visticamāk, nav nekādi saistīts ar apgūstamo specialitāti. Viņaprāt, jau tuvāk reālajai situācijai būtu absolventu dati pēc vismaz trim gadiem. RTU visvairāk piedāvā apgūt par perspektīvām atzītās dažādās tehniskās specialitātes. Cēsu filiāles vadītājs pieļauj, ka, vienkārtīši palielinot budžeta vietas darba tirgū pieprasītākajās jomās vai samazinot šo nodrošinājumu citās, netiktu panākts gaidītais efekts. "Ir jau grūti atrast tos, kas tik tiešām ir ieinteresēti tehniskajās zinībās," neslēpj A.Sīlītis, paužot pārliecību, ka inženierzinātņu jomā drīzāk jāpievēršas ārvalstu studentu piesaistei. □

Lappusi sagatavoja
LĪGA SALNĪTE

Projektu finansē Mediju atbalsta fonds no Latvijas valsts budžeta līdzekļiem. Par materiāla saturu atbild SIA "Cēsu Druva".

MAF
Mediju atbalsta fonds